
בְּאִנְיָה הַהוֹלֵנִדִית

(רשמי מסע)

מאת ראובן ולנרוד

א

רוב הנוסעים במחלקה לתיירים שבאניה ההולנדית הם ילידי הולנדיה בגיל העמידה הנוסעים לבקר את ארץ מולדתם אחרי ישיבה של עשרות בשנים באמריקה. יוצאים הם לחופשתם אחרי שנים רבות של עבודה קשה והנם עתה בראשית ימי החופשה וחוזי דעת ותאבי שיהה.

נתיידה אתנו משפחה הבאה ממדינת ושינגטון בשל בת הזקונים שלהם המשחקת עם בתנו בת גילה. משפחת אכרים היא הנוסעת לבקר את הקרובים בארץ המולדת הרחוקה אחרי שלושים שנות מגורים באמריקה. הבעל גבה-קומה, רזה, עיניו חומות צרות המצטמצמות בשעת הדבור ומהוות קו דק ומבריק המכוון לנקודה אחת שבמקטרתו הנמצאת תמיד בידו או בפיו, ולאשתו שערת שיבה, עינים חומות גדולות והיא תמיד יושבת וסורגת כשעיניה מביטות סביבה בחיוך של בטחה; ובתם ילדה כבת ארבע עשרה ששערה בהיר כפשתן ופניה פני נערת אמריקה שבראיוע על כל הריצה והריצה והשמחה התמימה.

יושבים הגברים לחוד והנשים לחוד. האכר מושינגטון מתהלך לאטו, שותה בירה לאטו ולפעמים גם כוס יי"ש ומשוחח עם ידידיו החדשים שרכש לו. ולפרקים מתחמם בקרני השמש על הסיפון או משחק באחד המשחקים האטיים, ואשתו יושבת על הכסא הנוח השכור, סורגת את סריגתה, מדברת אל שכנתה ומציצה מדי פעם על בעלה העומד או מתהלך מרחוק. דומה היא נהגית מכוס היי"ש שבעלה שותה ממש כפי שהיא נהגית מסריגתה היא. במשך שנות העבודה הרבות בשמונים האחרים שבמדינת ושינגטון העשירה והחדשנה והמעבירה בפרך למדו שניהם לשאת בעול יחד מבלי להפריע איש את רעתו, ובהביטי עליהם עולים על דעתי מראות מימי חופשה של אנשי ניו-יורק בהרי הקטסקיל וקריאות הנשים ובעליהן אלה אל אלה: „אומרת אני לו שלא לשתות ושלא לאכול דגים מלוחים והוא בשלו“, „תמיד היא על יד שולחן הפוקר... איך לא ימאס הדבר עליך... הרי סבה את...“

יושב האכר מושינגטון על ידי שרוע על כסא נוח ומספר בזיחות הדעת. ויודע הנני כי בעצם מספר הוא בקול לעצמו ולא לי. סח הוא כיצד יבוא עתה אל בית

אמו הורתו הזקנה, יקחנה אתו ויסע אתה מכפר אל כפר ומעיר אל עיר בכל מדינת הולנדיה. הלא בעצם גם קרוביו ואחיו בהולנדיה אינם יודעים אלא את כפרם וסביבתם. שלא כאמריקה היא הולנדיה. הנה הוא יבוא אליה במכונת ביואיק שלו שהוא מוביל אתו. ישנה היא מכונת הביואיק אולם עדיין טובה היא בדאי מהמכונות שישנן עתה באירופה. הנה הוא בא במכונית ממדינת ושינגטון לניו-יורק. נסיעה שנמשכה למעלה משבועים. הוא לא מיהר ולא עיף את משפחתו. אדרבא עמד בדרך ונה — הלא אלה הם ימי חופשתו. גם בניו-יורק התאכסן באחד המלונים הטובים ביותר. יש ברוך השם כסף, ולא איכפת לו אם יוציא קצת לנסיעה זו. כשלושים שנה ישב על מקום אחד. לא בבת אחת רכש לו את רכושו בושינגטון המדינה. קודם לכן עבד אצל אחרים. אחדים מידידיו נשואו בניו יורק עם בואם ועדיין הם שם. ומה להם עתה ומי להם עתה? הם משרתים ורוחצי-כלים במסעדות של יהודים ואיטלקים. ולו יש אחוזה ורכוש וילדים טובים. בנו הגדול השתקע על יד סיאטל שבושינגטון ואחוזה לו משלו. ובת יש לו שם, שהיתה מורה ועתה נישאה לבן אחד השכנים. ואמנם חתן זה עם בתו משגיחים עתה על האחוזה.

מדי דברו מנקה הוא את המקטרת. עוצם עין אחת וזורק מבט אל אשתו היפה ששיבה זרקה בשערה ואל בתו בת הארבע עשרה הנראית גדולה מלפי שנותיה. מסביב ים שקט, שמים כחולים ומים ירוקים המשתערים לאין קץ. האניה יפה ובטוחה וגם הלב בטוח. שנים רבות עברו מאז ישב על הסיפון במחלקה השלישית או הרביעית הצפופה בבואו לאמריקה. אשתו היתה אתו גם אז. ושניהם כאחד תוהים מה יעשו בארץ החדשה הגדולה וכיצד יתפרנסו. קטנה היתה האחוזה בהולנדיה מפרנס את כל המשפחה הגדולה. אחיו הגדולים לקחו להם אחרי מות אבא את האחוזה והוא נאלץ לשמוע בקולם ולציית בכל דבר קטן וגדול. אך אינו רוצה לזכור נשכחות. עתה הוא יבוא אל משפחות אחיו ויביא מתנות לכולם, לטוב ולרע. לא כל האחים והאחיות יושבים עתה בכפרה של אמא. והוא יסיעה במכונת הביואיק שלו. בכפרים יבואו הכול לראות את הבא מאמריקה. בכסף רב עלתה הובלת הביואיק. שש מאות דולרים עלתה. אבל כדאי הדבר. יראו מה היא אמריקה. ומי הוא אח הבא מאמריקה.

דומה, מספר הוא לעצמו, ומתוך הדברים נשמעים גם הרהורים לא אמורים ולא מסופרים: יסע מעיר לעיר עם אמו. יבוא אל בתי המלון הטובים ביותר בהרלם וביוטרקט ובאמסטרדם. וילדתו לא תדבר אלא אנגלית, ואמו וקרוביו יקשיבו להברות הבלתי מובנות והערצה שקטה בעיניהם. ומי יודע מי יהיה אז בבית המלון. אולי גם מי שהוא מזרע המלוכה או מהמיניסטרים. או מהאמבסדה. ישאלו מי הם אלה המדברים אנגלית כאן, ויאמרו להם... ומה יאמרו כל הקרובים...

ומתוך שמיצה לדבריו שנעשו טרדנים במקצת בשביעות הרצון המסבצצת מתוך השיחה האטית המפכה להנאתו עולה בזכרון יענקל לייבל'ס בן עיירתו שחרבה אי שם ברוסיה הלבנה. דקיבשר הוא ינקל לייבל'ס וקטן-קומה והיה מדבר תמיד

בעצבנות וכועס על קרוביו בעיידתו. ויש שהיה גם הוא כהולנדי זה מפליג בדמיונות. הוא, יענקל לייבל'ס, יבוא "הביתה" כאמריקאי עשיר ויחלק נדבות לימין ולשמאל. יבוא אל בית הכנסת, יעלה לתורה וה"שנדב" שלו יפליא את כולם. ואל בית הרב יבוא, יתן לו מנה הגונה ויאמר לו שאינו מתערב כלל ושיוכל לתת לעניי העיר לפי ראות עיניו. כך יאמר בפירוש: רב לי רב, רבי, תן לכול הזקוקים לכך, ואם יש צורך עוד, שוב אתן. ואם יש צורך בבדק בית המדרש או להבדיל בית המרחץ או דברים כיוצא באלה... הלא אני כאמריקה ואיני יודע למה אתם זקוקים פה, נתון אתן..."

רבות היה מדבר יענקל לייבל'ס. הקבצן שבקבצנים שהתגורר בחדר קטן ברחוב נורפולק ונשאר רווק זקן, על הדברים שיעשה בבואו להתארח בעיירתו שברוסיה הלבנה, לכשיעשיר. אך אולו הכוחות לאט לאט וקפצה הזקנה לאטה. זה שנים מספר שיענקל לייבל'ס עובד אצל אחד מבני עיירתו בחנות לכלי בית, ומוטל עליו להביא את הארגזים הכבדים מהמרתף אל החנות. עליו לארוז את החפצים ולהניח אותם במכונות של הלקוחות. וכוח אין. ויודע הוא כי לולא היה בעל החנות קרוב ובכלל איש הגון כי עתה היו מפטרים אותו מכבר.

ולפני שבועות מספר פגשתי את יענקל לייבל'ס באסיפה לשם עזרה לאנשים יחידים שניצלו מתחורבן האיום. הרצה איש אחד שניתנה לו רשות לבקר במקומות הנחרבים וסיפר על חורבן העיירות. הכול נדבו בעין יפה, אך יענקל לייבל'ס נדב יותר מהכול. הפליא בנדבתו. אינו צריך לקמץ בשביל נסיעתו. עיירתו נחרבה כליל על בית הכנסת ועל בית הרב הישיש, וכולם, שונאים, ואוהביו כולם, ספו יחדיו. ברי לו עתה שלא יסע אל עיירת מולדתו ולא יבוא אל בית קרוביו ולא יקבל עלייה אל בית המדרש...

עתה יענקל לייבל'ס אינו אלא איש עזוב ורווק זקן ללא בית וללא שאר, שכוחותיו הולכים ואוזלים.

ב

בן אדם מישראל, גם הוא עתה כמותם. כולם, יודע גם הוא לאן פניו מועדות. הנהו עתה מכריז בקומה זקופה שגם הוא נוסע לארץ אבותיו. גם הוא הנהו בעל בעמיו, נוסף כוח ונוספה בטחה.

משל לבן אדם המראה לידידיו ולמכריו ול"לנדסמנים", את ביתו שרכש באושן פרקוויי שבברוקלין או במושולה פרקוויי שבברונקס. והנה בן האדם שבית לו משלו הריהו ממשש כל כלי וכל בורג ב"מבינות" של ביטחה, ומשבח ומטיל דופי ומדבר סתם דברים בעלמא כאדם העושה בתוך שלו. לא כן האדם בן בלי בית. מעין יענקל לייבל'ס שנודמן הנה, הריהו ממלמל בפיו וממולל בידיו, ומנענע בראשו ואינו יודע מה לאמור וכיצד לאמור, ובעל הבית מביט עליו מגבוה ושבחיו אינו שבה וגינויו אינו גינוי. ואם ישב על אחד הכסאות החדשים לפי דרישת הבעלים להוכיח שהכסא

בנוי היטב והקפיצים הם קפיצים מעולים שבמעולים. אינו יושב הלז אלא על קצה הכסא... כאילו מבקש הוא סליחה על הישיבה, על שהעז לשבת.

וטוב טוב עתה לאדם מישראל לשבת אל השולחן באניה השקטה ולומר שהנהנו נוסע לארץ ישראל. וכנתינת תוקף לדבריו הנהנו מדבר אל אשתו ואל בתו עברית ומבקש בלבו שישמעו ויתמהו. והנהנו יושב אל השולחן עתה כבעל בעמיו בכל גופו. ונוכח הוא בדברים ששמע אי שם בעיירתו הקטנה: "בן אדם שיש לו בית הריהו בעל בית גם בבתי זרים".

עולה בזכרון אברהם פסח בן עיירתי שהיה קונה תבואה מהפריץ שאבלאווסקי ומוכרה בעיר הסמוכה. ויש ששאבלובסקי היה לוקח את אברהם פסח במרכבתו ואברהם פסח אינו יכול לסרב ונוסע כפוי שר על פני כל העיירה. אולם רק חלק מגופו היה יושב במרכבה, ונראה כאילו חלקו העליון מרחף באויר כמכריו ומטעים לאנשי העיירה ולפריץ גם יחד שלא יחשבו חלילה כי באמת יושב הוא במרכבת הפריץ. ולא כן, כי הרי יושב הוא ולא יושב, רק עד קצה העיירה יגש ואחר ירד, ולכשירד מהמרכבה הרי כאילו לא ישב כלל והריהו שוב איש חפשי.

זימן לי הגורל בנסיעה זו פרופיסור לחימיה מאחת האוניברסיטאות במערב אמריקה. שמעתי עליו קודם לכן שהוא פליט מגרמניה שעלה בידו לצאת בעוד מועד והודות לחקירותיו החשובות הריהו תופס מקום בין אנשי המדע. שמו יהודי ומראהו יהודי ובהתחמקו מכל השאלות היהודיות בשבתו אל השולחן הרי מצבו מגוחך קצת. המלחמה בישראל היתה נטושה באותם ימים ב"נגב" ו"במשולש"; הפציצו את תל אביב והישוב התגונן; אמריקה הטילה "אמברגו" על הנשק ובחורים יקרים סיכנו את נפשם להעביר מטוסים וקצת כלי זין לעיניהם של אלפי מרגלים בריטיים. וכיוון שידוע היה על יד שולחננו כי נוסעים אנו לישראל הרי ממילא היה רוב השיחה על הארץ בבנינה ובמלחמתה. אחד היה הפרופסור שהשתמט מחוות דעה. יום אחד תשובה בפיו שלא קרא עוד את החדשות. בשני שעדיין לא עיין בדבר, ולבסוף כשלא יכול עוד לצאת מן המיצר באר ארוכות כי איש המדע אינו יכול לענות תשובות סתם, שיש לדון בדבר מכל צדדיו, ובעיקר שהוא איש המדע ולא עתונאי ועניין ארץ ישראל לא העסיקו מימיו.

הפרופסור הוא קטנטן ודקיק ורכוב פנסנה ולכשהוא צוחק בקול משקפי הפנסנה שלו מתנדנדים והוא מוכרח להתחזק בידיו. הוא מעורב בין הבריות, הולך עם "עמד" אל ראיחנוד, משתתף במשחקים על מכסה האניה, לוקח חלק ב"מרוץ הסוסים" ומוכן לשוחח עם כל אחד. הוא איש רך המזג ודוקא בשעה שמבקשים ממנו שיביע את דעתו בעניין ארץ ישראל תשובתו חריפה וקצרת רוח וקולו גהה דקיק ומרוגז:

— איני מעוניין בזה... אין זה מענייני...

והנה מצא שעת הכושר, הזמיני לכוס בירה ושפך לפני שיחיו:

— הכל רואים אותי כיהודי בשל מראה פני ובשל שמי הגרמני אייזנשטיין, ובעצם מה לי וליהדות. אמי היתה ממוצא גרמני עתיק ורק במשפחת אבי היו יהודים, אף כי גם אבי לא ידע דבר על יהדות. והנה הכול רוצים לשתפני ליהדות. אל תחשוד בי חלילה שאני מבדיל בין יהודי ללא יהודי, אולם אין ברצוני שיתלו עלי משא שאין לי שום עניין בו. איני מעוניין ביהדות ואיני מעוניין בארץ ישראל כמו שאיני מעוניין בשבטים שבהודו או בסיביריה ואפילו באנשים הגרים בכלקנים ובקרפטים ובשיחם ובשיגם. איש המדע אינו יכול להיות מעוניין בכל הדברים שבעולם. החיים קצרים והוא יש לו צורך בארבע אמות משלו. איני רוצה להיות גרמני ואיני רוצה להיות יהודי. יניחו לי.

הוא חזר על הדברים בכעס:

— יניחו לי... יניחו לי לשבת בפינתי הצרה ולקרוא ספר ולכתוב... ומזר שהאיש הקטן הזה עורר רחמים. ישב כאן בן אדם קטנטן מכונן בתוכו, ככלב קטן שנתחמק מחבריו אל פינה נסתרת עם עצם שתפס אי שם מתחת לשולחן ותנהו משתוקק עתה להתייחד עם העצם. ללקק אותה בתיאבון, להסתכל בה מכל הצדדים, לאחוז בה וליהנות במסתרים — והנה באים אנשים ומפריעים לו בהנאתו זו. הוא נתכוון בפינה קטנטן עמוס רחמי עצמו ורדוף הנאת עצמו, מסתתר שלא יראוהו, אולם נוכח הוא שאין להסתתר.

ג

מתהווים אי אלה חוגים באניה השקטה. תולך ומתרחב החוג ההולנדי של האנשים ההולכים לראות את קרוביהם ומתרכז הוא מסביב לאכר ממדינת ושינגטון הנוסע עם אשתו ובתו. כיוון שהכירו האנשים יותר זה את זה, יש ושרים הם עתה בצוותא שיר ישן מימי נעוריהם. לכאורה מתחילים לשיר מתוך צחוק וחיוך למעשי ילדות ואחר כך מתרגשים ומשתפים בהם את כל החושים והחיוך חלף ואיננו. ויש שכמעט בלי יודעים נפסקת השיחה האנגלית ושיחה הולנדית גרגרנית וחיכנית מפכה במקומה.

יושבים הגברים ושותים ומדברים, ומעשנים ומדברים, והנשים סורגות עתה בצוותא ומספרות מתוך זיכרונות הרעת על הבית שעזבו, על החתנים והכלות. דומה מתוך הסיפורים המפכים לאטם כי הכול כה שקט ואידילי שם בכית שבמדינת ושינגטון. הסערות שהתחוללו שם מיטשטשות בזכרון וכאן מורגשת רק זיכרונות הרעת שבגיל הבינה. נשכחים המעלות והמורדות שבנעורים שחלפו ומפכה בשקט פלג הזקנה המתקרב. רווחת טעות מוסכמת שהנעורים הם אידילים, ולא כן. בנעורים יש כעס וקנאה וכאב חריף. יודעת זאת האשה המספרת על בתה הטובה שנשארה אי שם בושינגטון עם בעלה הצעיר וטהור כתינוק בן יומו, מספרת היא על כל מעלותיה של בתה ואינה משקרת. אלא שמעלימה היא קצת על דברים ששמעה וראתה ושלא כדאי להשמיעם אפילו לאבא. כי מה הם הגברים יודעים בכלל? הרי הם עצמם

אינם אלא ילדים גדולים ותו לא. אילו היה הוא בעלה השקט והנזק יודע את כל הדברים לא היה משוחח עתה בניחותא ובבדיחות־הדעת עם ידידיו שמצא לו כאן. אך גם אצל הבת יסודר הכול במשך הימים. אין לירוא. הזמן יעשה את הכול וברכות הימים אולי גם בתה תשאיר את ילדיה אי שם בושניגטון ותסע נוחה וזחוחת דעת.

ועוד חוגים נתהוו וביניהם קבוצת צעירים וצעירות מילידי אמריקה. תלמידי אוניברסיטאות הם הללו הנוסעים לאירופה לשם לימוד וסיור. מה גדולה השפעת הסביבה על הבחורים האלה. הלא לכאורה הצעירים היו צריכים להתוות ולכוון את מהלך הרוח באניה. ולא כן. תחת השפעתה של האניה השקטה ונוסעיה הבאים בימים עומדים גם הסטודנטים ילידי אמריקה אלה על יד הפסנתר ומנגנים משך שעות שירים ישנים נושנים ומרקדים וואלסים איטיים. אֶבֶד זכר לג'ז ולסווינג. דומה אף בחורות ובחורים אלה גדולי קומה וארוכי רגל נהיו לחלק האידיליה התולנדית האטית. בעצמך את עיניך עתה במרחק הזמן והמקום קשה לך לראות את הצעירים האלה אחד אחד, ומתבלט מביניהם. כעין סמל. בחור שקומתו הגבוהה קצת כפופה והוא גוחן במחולו על בת זוגו שענינה כחולות שקטות ומחוסרי יצרים ותנועותיה אטיות ומרושלות. דומה שעצם ההנאה הניתנת בריקוד זה בלה וכמושה, ונזכרת משום מה שתיית טה של שבת בעיירה הרחוקה כשהטה נשפך לתוך צלחת וחתית הסוכר נטבלת לטה שריח עובש דק נודף ממנו.

נתדבקה הזקנה של הנוסעים בצעירים אמריקאים אלה. נתדבקה הזקנה וגרשה את היצרים ומשום כך אינך זוכר אותם אחד אחד אלא בצוותא. היצר הוא הוא המבליט את האדם ומייחד אותו. טול מאיש את יצרי והנה דומה ל כ ל א ד ס . מביט הנך במחזיאום על הבכחוס של דייוניצי או על יוחנן הקדוש ואננה הקדושה שפניהם נפתלים בנפתולי תאוות עלומים ושדומה כי דייוניצי עשה בציוריהם מעשה צחוק לכנסייה — והנה צעירותם שייכת להם ורק להם, אולם צא והסתכל בציור מוצלח של איש זקן. הייגו. ב"נשיקת הזקנה" או "אמהותינו הזקנות", או זקנים וזקנות אחרות. והן נעשות מעין ס מ ל ל זקנה. לזקנים סמל וסמליות. לצעירים חיים משלהם. לכל אחד.

ועוד מהרהר אתה בקשר עם בחורים אלה וריקודיהם. שריקוד הג'ז הוא צעיר. מסתובב הצעיר בחוג צר, אולם כולו שלו, ואילו הוולס שהם מרקדים כאן באיניה, הוא רחב ואיטי, והתנועות דומות זו לזו: אחת־שתיים־שלוש, אחת־שתיים־שלוש, אחת־שתיים־שלוש...

ופתאום עלה על הדעת כי הרי בעצם איום הוא לנסוע בנסיעה כזו בגיל כזה לבקר קרובים אחרי שלא ראייתם שלושים שנה. הנה יבוא האיש מושינגטון אל קרוביו וכל רגע ורגע החולף ייראה וימושש כקטע חיים החולף ונשמט ושמנתקרב הקץ ושעת הפרידה ואחר כך לא תראם לעולם. ברי לך כי אם תראה עתה את אמך אחרי שלושים שנה הרי לא תראנה עוד לעולם וכל רגע המקרב אל הפרידה הוא מקרב אל ההעדר, אל הלא־כלום, אל המוות.

ומה קשה תהיה הנסיעה חזרה בים הגדול המשתרע לאין קץ ולאין סוף, למקום הנשיה של כל אותם רגעים של שהייה עם האם שלא ישובו.

ד

קצב האנייה ההולנדית נשתלט על כל הקבוצות, פרט לקבוצה היהודית הקטנה, החל מהפרופיסור, שחציו יהודי ושאיילו בחצי זה אינו מודה אלא במקצת וגומר ביהודי אחר שלמרות שיחתו הרבה וביאוריו הארוכים עדיין לא ברור לי מאין בא ולאן הולך. הכול בו כל כך מסובך שנעשה בעיני סמל לנדודינו, ואף הסיכום שאני מוסר כאן, איני בטוח בדיוקו:

נולד האיש ברוסיה המערבית שנעשתה אחרי מלחמת העולם הראשונה חלק מפולניה, ואחר כך עבר משם לבלגיה והיה לסוחר יתלומים, ומבלגיה עבר בראשית המלחמה השניה לדרום אמריקה, ומשם לארצות הברית, ועתה נוסע הוא תכופות להולנדית, כי בהיותו בבלגיה עברה אחת מאחיותיו ההולנדיות וסידרה שם מאפייה ועתה המאפייה בידי זרים ומשתדל הוא להוציאה מידם ואינם נותנים לו: רואים אותו כאיש זר הבא לגזול את לחמם ופרנסתם.

מתרופץ הפרופסור הקטנטן בינות האנשים השקטים ומחייך להם, ומחייך כביכול לעצמו. גם לו מקטורת בפיו כמו לאכר הושינגטוני וגם הוא מעמיד פנים זוחלים ונוחים ומשתדל לדבר לאט ובניחותא, אל הצעירים הוא מדבר כבדרך אגב ולפעמים ממשיך את דיבורו מבלי להוציא את המקטורת מפיו ומפליט מימרות פסקניות. הוא מעורב בין הבריות, כביכול דמוקרטי, ניגש לצעיר הנושא ספר תחת בית שחיו, דופק על שכמו, מביט על גב הספר ושואל בטון של מומחה אם טוב הספר בעיניו, גם אל הזקנים הוא ניגש בידידות, מצטחק בפניו העגולים הקטנים, מסיר את משקפיו ומפליט מימראות מעניינא דיומא, אבל לב היהודי שכנו יודע כי כל זה אינו אלא מהמראה ולחוץ וכי הפרופסור המדבר אל הכול בזיחות דעת אינו אלא איש עזוב המתרופץ באניה ואינו מוצא לו מקום.

אשה יהודית נוסעת לאנטורפן, מקום מגוריה מימי ילדותה, לאשה פנים מארכים יפים וחזורים ועינים פקחות ועצובות, והיא מדברת צרפתית וגם פלמית ואנגלית, ויהודית ליטאית עסיסית, זוהי הפעם השלישית שהיא נוסעת לאנטורפן בתקווה שאינה תקווה למצוא את ילדתה שאבדה לה, היא יצאה מאנטורפן עיר מגוריה באותו יום מר ונמהר בקיץ שחילות היטלר נתקרבו לאנטורפן, שנים ילדים היו לה בביתה: ילד משלה כבן שנה וילדה כבת חמש, יתומה, בת אחותה המנוחה, באותם ימים חלתה הילדה בדלקת האזן המתדבקת, בעלה היה בצבא והיא היתה יחידה בבית ודחתה את יציאתה מאנטורפן משעה לשעה ומיום ליום עד שאי אפשר היה לדחות, יום איום היה זה, אנשים וילדים רצו והתרוצצו בחוצות, אי אפשר היה עוד להשיג כל עגלה שהיא ונשים צעקו ויללו, והיא גם היא התרוצצה בחדריה מבלי דעת מה לעשות, לא יכלה לקחת את הילדה החולה, ידעה שאם תקנה לא תמצא

למשפחה מנוח ביחוד כשתוודע המחלה... ומי יודע אולי כתודעתה פנימה גם יראה שילדה יתדבק...

ובעצם המהומה נודמנה לה בדרכה אחת המשרתות שהיתה מכבדת את הרצפות בבתי היהודים ונאחזה בה כבעוגן ישועה; נתנה לה רוב כספה וזו קבלה והבטיחה שתשגיח על הילד. וכי מי פילל שזה היה הסוף לכול ולא תוכל עוד לשוב? — וכי אני היחידה שקווייתי לשוב? וכי אפשר לו לאיש לחשוב שהנה פתאום יצא מכיתו ולא יוכל עוד לשוב אליו? אילו ראית כיצד אנשים נעלו את בתיהם, ולא זאת אלא ששבו על עקביהם לבדוק אם נעלו את הדלת כראוי. ואשה אחת שהלכה על ידי הכתה את ילדתה מכות נמרצות על שאבד לה המפתח בלכתה. אחת הילדות נשאה את בובתה בידיה ואמה דוקא רצתה שתזרוק את הבובה ותשא במקומה את פרוות אמה. האם הוציאה מידה את הבובה והילדה בכתה בדמעות שליש. לכשמצאה אוזן קשבת, היתה מספרת על הימים ההם. רצתה כנראה להבליט את המהומה והמבוכה ולהחליש בזה את מוסר הכליות. שלא נתן לה מנוח:

— ומה הייתי יכולה לעשות? אהבתיה כבת שלי. הרי הייתי עושה כך גם אילו היתה בת בטני. לא יכולתי לקחתה במצבה. ואילו נשארתי היינו כולנו אובדים מבלי להציל אותה.

בקשה המסכנה תשובה מן השומעים ואנחנו הסכמנו לה. אבל כנראה אמר הלב אחרת. ולשם כך נסעה לאנטורפן זו הפעם השלישית. ידעה שלא תמצא דבר, אולם היה צורך להשתיק את מוסר הכליות הקודת ונוקב.

וכך נראו היהודים וחצאי היהודים אשר באניה כיוצאי דופן באידיליה זו של המנגנים ושרים רומנסים ישנים ובין האנשים בגיל העמידה, השותים בירה בוחיחות הדעת, ונשותיהם הסורגות סודרים וגרבים ומספרות אשה לרעותה על כלותיהן הטובות וחתינהן היקרים, שנשארו שם במדינת ושינגטון, או באוהיו ובוויסקונסין הברוכות.

ה

לכשמתחילים למלא כל מיני ניירות, הנך יודע כי מתקרבת האנייה לאירופה ואיי-מנוחה משתרר באוירה. הידידות שתושכנה בין האנשים הזרים מתקלשת. כל אחד מתכווץ בתוכו ואיגו עונה עוד על שאלות בוחיחות הדעת הקודמת. בני המשפחות שומרים עתה איש על רעהו ומדברים זה לזה בקירבה יתירה ובדאגה מופרזת. יש וזוכר האחד בשעת שיחה כי שכח לפרוט כסף או להניח דבר במקומו הראוי, או להעניק למלצר, והנהו נחפוץ והשאר מחכים לו, ומשתררת מחיצה בין הללו ובין יתר האנשים באניה.

רוח הארץ של הולנדיה מורגשת מיד כשהאניה נכנסת לנהר הרחב והשקט ומשני הצדדים משתרעים אפרים ירוקים ופרות דועות וסוסים זקפים את אזניהם.

ודומה הנה הנה תשמע את צהלתם, ופה ושם נראית אחת מטחנות הרוח המפורסמות. רוב הנוסעים כבר ארוזו את חפציהם ועתה הם עומדים באפס עבודה. ספק רוצים לרדת ספק רוצים שתימשך הנסיעה כך בין האפרים הירוקים, בין המים והפרות המלחכות את העשב בעצלתיים. כבר נפטרת מדאגות האריזה ונתינת תהענקות; הארגזים והמזוודות כבר מוכנים; ומפי הנסיון אתה יודע כי הכול יסתדר מבלי שתצטרך לנקוף אצבע, והנך נתון במצב של צפייה באוירה הטובה להרהורים על דא ועל הא... ועם הרגשת הקירבה של חופי אירופה עצב חריף נוקר ונוקב. אירופה זו שאתה בא אליה היתה תמיד זרה לך. אולם עתה היא מחרידה. והיא מחרידה אותך עכשיו בעצם הוויתך, בעצם העובדה שהנה אתה קיים וחי ונוסע. הם כולם אינם ואתה «את נפשך הצלת».

רעיון זה מנקר בלי חשך. ראית את הדברים אי שם בספר שירה: «ופצעך גדול אם נפשך הצלת». כל מאודך מיסרך. הדברים הודרים לתוך צחוק ילדיך, לתוך תוכם של דברייך הפשוטים שבהם אתה ממלא את צרכיך היום יומיים, והוויתך מעיקה עליך.

ודאי גם בלב הנוסעים האלה ההולנדים והצרפתים והבלגים הנוסעים לפקוד את בית נעוריהם מקננת יראה. לא זהו הכפר שעזבו ולא זהו בית האם שיצאו ממנו לפני עשרות בשנים, אולי ילעגו עתה שם לדוד הבא מאמריקה ואינו יודע קרוא וכתוב. ואולי יתנפלו מכל העברים ויבקשו הב הב; יראו את מכונת ביוריק היפה ולא ידעו בכמה עמל עלתה כל פרוטה בה בשעה שהם הלכו להם בדרך אבותיהם ולא מיהרו בעבודתם וסידרו להם חגים ובני חגים.

ואולי יבוא אל רעהו הטוב מימי ילדותו ולא ידעו מה יאמרו איש לרעהו. הלא קרהו כזאת בבוא אליו אחד מידידי נעוריו לאמריקה. ישב אז בביתו ימים מספר, תפס את חדרם של ילדיו והם הוכרחו לישון בחדר האוכל ולא היו די שמיכות להתכסות. והסוף היה שהאיש יצא מביתם מרוגז וכועס. לא נפרד אפילו כהוגן. וכי חשב לו, שיתן לו חלק מנכסיו או חלק מאדמתו? וחזן מזה בגדיו היו מלוכלכים והוא מדבר בלשון עלגים, ודוקא באותם ימים התהלכה בתם עם בחור יחסן שהכירה אותו בימי לימודיה בסיאטל.

אי המנוחה התבלט עתה בעיניהם של הנוסעים ובתנועותיהם. מהם יבואו לכפר מולדתם, יתהלכו בין קרוביהם ומיודעיהם, ישארו ימים מספר כפויי־שד ופתאום ימצאו אמתלה וילכו להם; מהם לא יעזבו את מקום מולדתם אלא מתוך געגועים חדשים שיקוססו ויכרסמו את הנפש המזדקנת וכמשה במשך הימים הבאים.

ומתי מספר היהודים עומדים מוכי תמהון ויגון. את מי ימצאו בחרבות? האשה מאנטורפן עצובת העינים תתהלך ברחובות לבקש את היתומה בת אחותה ואת מצפונה תבקש. הרי ידוע לה כי לא תמצאנה. הרי בכל פעם ופעם שבאה הנה ידעה כי לא תמצאנה. ובעצם מי יודע שכך היתה המעשה כפי שהיא מספרת. אולי יגון־החרטה עוד גדול יותר? אולי כל עניין המשרתת שמצאה אינו אמת והיא סתם עזבה את

הילדה בתוך המהומה? ומי אתה שתדין אותה? וכי ברי לך שאתה היית עושה אחרת במבוכה כזאת בשעה שהסכנה מרחפת על ראש ילדך ובעצם אין ברירה אחרת? מחכה היא לרגע האחרון והנה באה המבוכה ומגיעה לסף הבית והיא רואה האנשים רצים הנה והנה, ובתוך האנדרלמוסיה היא תופסת בזרועותיה את תינוקה ויוצאת מן הבית, והחרטה קוססת והיא רוצה לשוב והולכת הלאה, הלב נקרע לגזרים והיא הולכת הלאה... והשנים והחדשים עוברים ומתנקמים... וקשה לראות את מבט האנשים, וקשה לדבר לנשים, וחושבת היא שיוקל לה אם תסע לאנטרפן... תעשה לכל הפחות משהו, לכל הפחות תנסה להשתיק את קולו של היצור הקטן הקוסס וקוסס בתודעה בלי הרף.

ועם עגון האנייה בחוף ריטרדם הנך רואה אנשים מנפנפים מטפחות לבנות לאכר מושינגטון ולידידיו אשר אתו... קריאות שמחה פורצות... וברגעים הללו באה ומנקרת קנאה לכל אלה: לך וליהודים המעטים לא תתנפנפנה מטפחות, יענקל לייבל'ס, שחלם כל הזמן כי יסע ל"יורופ" ויעלה לעליה בבית המדרש וינדב נדבות גדולות לרב ולבית המדרש, ולהבדיל לבית המרחץ, לא יסע עוד לעיירתו כי איננה עוד.

